

Dačická exekuce 1945 ve světle pramenů

Pohraničí dačického okresu zažilo bezprostředně po květnovém osvobození roku 1945 tzv. divoký odsun, během kterého bylo pohraniční pásmo tzv. „vyčištěno“ (dobovou mluvou) od německých obyvatel. O úbytku obyvatelstva nejlépe hovoří následující tabulka srovnání let 1930 a 1950.¹

Rok	Češi	Němci	Jiní	Cizinci
1930	39 318	6 759	66	491
1950	30 303	--	--	--

Část německých obyvatel ze strachu utíkala již před příchodem Rudé armády, českých úřadů či partyzánů, zbylé odvedl partyzánský expediční oddíl plukovníka jezdeckva Vladimíra Hobzy až na hranici. Tento odsun se přitom i přes svůj název „divoký“ odehrával v přesně stanovených dispozicích, tzv. denních rozkazech, ve kterých byly jednotlivým četám partyzánského oddílu přidělovány trasy k hranici a konkrétní obce k vyčištění. Tyto denní rozkazy jsou zachovány v materiálech Státního okresního archivu v Jindřichově Hradci, ve fondech Okresního národního výboru Dačice.²

V dačickém politickém okrese byl expediční oddíl tvořen táborskými „partyzány“, kteří se nazývali „Táborité“. Na Dačicko se dostali na konci května 1945, do té doby prováděli odsun v jihočeském prostoru, např. ve Starém Městě pod Landštejnem. Zde bude pro náš budoucí pohled zajímavá jedna událost, která táborské partyzány do značné míry charakterizuje. Ve Stuttgartu vznikla totiž v roce 1964 publikace „Weil Sie Deutscher sind...“, která obsahuje vzpomínky bývalých německých obyvatel regionu na odsun z jižních Čech a Moravy. Vzpomínky byly v roce 1993 přeloženy také do češtiny pod názvem „Poněvadž jste Němec...“. V této publikaci nacházíme i

¹ Bartoš, J.: Historický místopis Moravy a Slezska 1848-1960, díl XII., Ostrava 1990, s. 209.

² Státní okresní archiv (SOkA) Jindřichův Hradec, fond ONV Dačice, karton č. 38/1.

konkrétní vyličení odsunu ze Starého Města pod Landštejnem. „Dne 29. května v 8 hodin ráno od Čechů vybubnováno, aby všichni obyvatelé během dvou hodin osadu opustili. Směli si vzít s sebou 3 kg zavazadlo. Aby dotvrdili svoji výhrůžku, byli od Čechů ještě zatčeni jako rukojmí: nadučitel Thomas Lang, poštovní úředník Josef Schnidt, kteří byli spolu se shora jmenovanými muži postaveni ke zdi a měli být zastřeleni, nebude-li do 10 hodin Staré Město vyklizeno. Skutečně pak bylo vyhnání do 10 hodin ukončeno. Mnozí nemohli ve chvatu s sebou vůbec nic vzít. Před rakouskou hranicí prohledali čeští financové ještě jednou ubohý majeteček, který měli s sebou. Sebrali všechny peníze, které našli, a vůbec vše, co se jim líbilo, a pak ubohé vyhnance hnali s výsměchem přes hranice vstříc nejistému osudu... Rukojmím bylo slíbeno, že budou volní, jakmile poslední Němec opustí Staré Město. Bylo ale s nimi velmi zle nakládáno, než zkrvavení v rozedraných šatech směli nastoupit cestu přes hranici. Šest mužů ale nebylo puštěno: Franz Riemer, Jakob Klutz, Thomas Klutz, Wilhelm Scheinkönig, Ferdinand Krobth a Franz Pattermann. Tito ubožáci byli po delším dlouhodobém trápení odtransportováni na nákladním voze a prý byli na Fedrpuši u J. Hradce od svých průvodců zavražděni.“³ Objevuje se nám zde plánovaná exekuce významných německých obyvatel Starého Města pod Landštejnem. Exekuce, která neměla být v historii tohoto oddílu jedinou.

Zaznamenáváme také roli tzv. rukojmích, která hrála významnou roli v procesu divokého odsunu i v Dačicích. O tomto modelu „rukojmích“ nás podrobně informuje záznam SNB Český Rudolec, který byl pořízen v padesátých letech v rámci sestavování památníku vzpomínek stanic SNB celého dačického okresu. Tyto záznamy jsou nyní uloženy v Moravském zemském archivu v Brně. Zpráva SNB Český Rudolec hovoří takto: „Odsun byl prováděn tím způsobem, že velitel partyzánské jednotky, důstojník – pověřený svým velitelem odsunem v určité obci, nechal si shromáždit na náves veškeré místní Němce,

³ Weil Sie Deutscher sind – Poněvadž jste Němec, Stuttgart 1964 (přeloženo 1993), s. 2 – 3, Viz příloha č. 2.

*z nichž si podle velikosti obce vybral a zajistil 4 až 6 nejvlivnějších osob jako rukojmí, aby vydané nařízení bylo řádně a včas uposlechnuto.*⁴

Zvláštní situace nastala v samotných Dačicích, tehdejším okresním městě. Přestože se centrum okresu přesunulo v roce 1940 do Telče, již 24. května 1945 začal Okresní národní výbor úřadovat zpět v Dačicích.⁵ Zdejší červnový divoký odsun poté vyvrcholil popravou čtyř zdejších Němců (Robert Fritzen, Arnošt Pittinger, Johann Prem, František Vosol) a jednoho Čecha, rolníka z Dobrohoště (Antonín Laudát). Tato záležitost nebyla do dnešních dnů zcela jasně vysvětlena a objevuje se kolem ní stále dosti nejasností, neověřených informací a dobových zkreslení. Zkusme se tedy na ni podívat kritickým okem. Postavme vedle sebe doposud známé prameny, jakož i některé dokumenty, které jsme neměli doposud k dispozici. Předem si dovoluji avizovat, že bohužel nepůjde o celkové prosvětlení celého tragického případu. Pokusím se pouze dát dohromady většinu doposud známých pramenných zdrojů, abychom dostali co nejvěrnější obraz tehdejších událostí. Obraz podpořený prameny a dokumenty.

Předně definujme roli oněch pěti obětí. Čtyři němečtí občané patřili mezi zdejší exponenty okupační moci. Zastávali bezpochyby v období 1939 – 1945 funkce v rámci hierarchie okupační správy. Rolník Johann Prem byl navíc okupanty nadirigován v březnu roku 1944 do dačické městské rady a již v roce 1942 do výboru Spořitelny města Dačic.⁶ Kromě toho zastával funkce Blockleitiera ve straně NSDAP a *Ortsbauführera* – funkce zaměřená na hospodářskou oblast a venkov, dále byl ke konci války jmenován i Zugführerem Volksturm – lidové branné moci. Lesmistr Arnošt Pittinger byl obergauleiterem NSDAP Dačice a lesmistr Robert Fritzen byl Blockleiterem NSDAP oblasti Dačice – venkov. Četník František Vosol byl bývalým československým legionářem, který se však po okupaci v roce 1939 přihlásil k německému občanství. Během války se tyto čtyři muži pravidelně stýkali s německými představiteli okresu Telč, ale také jihlavské i brněnské

⁴ Moravský zemský archiv Brno, fond Památník SNB – okres Dačice.

⁵ Městské muzeum a galerie v Dačicích, Kronika města Dačic, II. díl, s. 156 – 157.

⁶ SOKA J. Hradec, fond AM Dačice, kniha č. 67, 27. 3. 1944.

centrály NSDAP, jihlavského gestapa a Sicherheitsdienstu – německé výzvědné služby. Tato skutečnost je nesporná a nezapomínejme na ni.⁷ Na druhé straně existuje v podání pamětníků poměrně konstantní přesvědčení, že ze strany těchto mužů nedošlo k prokazatelné vině v oblasti udání či jiného vědomého poškození některého ze zdejších občanů. Naprosto stranou této angažovanosti stojí český sedlák Antonín Laudát, u kterého nemáme jediného důkazu o spolupráci s okupačním režimem, maximálně se v rámci svého rolnického povolání stýkal s dalším rolníkem – Johannem Premem. K této záležitosti se však ještě vrátíme...

Bezprostředně po 9. květnu 1945 došlo k zatčení (zajištění) německých občanů města Dačic. Nejprve exponentů okupační moci, ale postupně byla v dačické Sokolovně soustředěna většina dačických Němců. A zde se dostáváme do období mezi 9. květnem 1945 a 6. červnem 1945, kdy došlo k osudné exekuci. Co víme o pohybu budoucích pěti obětí? Tři z nich, Prem, Fritzen a Vosol se nacházejí v internaci v dačické Sokolovně. Lesmistr Arnošt Pittinger je ovšem internován mimo Dačice, mezi Němci v nedaleké Nové Říši. Nic netušící rolník Antonín Laudát navíc stále pracuje na svém hospodářství a nic ani náznakem nepředeseílá jeho tragickou budoucnost. Mezitím probíhají v Dačicích výslechy někdejších německých exponentů. V jindřichohradeckém okresním archivu se doposud podařilo najít tři takové protokoly, které byly sepsány 16. května 1945 s Robertem Fritzenem, dne 1. června 1945 s německým majitelem pohostinství Ignácem Mattesem a 4. června 1945 s Johannem Premem. Z posledního výslechu máme bohužel pouze krátký výpis ze záznamu výslechu, šlo přitom bezpochyby o výslech nejzajímavější.⁸ Podívejme se nyní na tyto poměrně nedávno objevené materiály blíže.

Nejobsáhlejší je výslech Roberta Fritzena z 16. 5. 1945. Robert Fritzen ve výslechu vypověděl, že do strany NSDAP vstoupil na výzvu jihlavských Němců v květnu nebo červnu 1939 a angažoval se minimálně, byť byl určen Blockleiterem pro Budíškovice, kde působil

⁷ Tamtéž, fond ONV Dačice, karton 38/1.

⁸ Tamtéž.

jako lesmistr a posléze (1943) Blockleiterem pro Dačice – venkov. Za aktivnější Němce považoval Fritzen dačického rolníka Johanna Prema a dačického německého učitele Roberta Paula. Pokud jde o angažování Fritzena v SA, odůvodnil to tím, že se chtěl vyhnout naverbování do oddílu SS a proto vstoupil do SA. Dále Fritzen odmítl, že by se blíže stýkal s kýmkoliv s gestapa, ale přiznával styky se Sicherheitsdienstem – německou tajnou službou. Tyto kontakty ovšem bagatelizoval tím, že představitelé německé výzvědné služby k němu jezdili spíše lovit a jíst nežli získávat informace. Ohledně tohoto vypověděl Fritzen toto: *„Jmenovitě se mě nikdy na nikoho neptali, pouze na celkovou náladu mezi něm. a českým občanstvem. Vždy byli předtím u Préma v Dačicích, a jistě v 90 % u mě návštěvu vynechali, poněvadž se u mě ničeho nedozvěděli.“* Pokud jde o udavače, o kterých Fritzen věděl, jmenuje Graciána Svačinu z Knínic, který byl ostatně později odsouzen po roce 1945 na doživotí. Tento udavač apeloval jednou podle Fritzena před svědky na nutnost upozornit gestapo na lesního praktikanta Gala z Knínic. Gal měl vlastnit načerno flobertku a pytláčit. Pod tímto tlakem nakonec Fritzen přiznává, že udání na Gala poslal a ten byl bohužel zatčen a ve vězení zemřel. Fritzen přičítal svůj krok nutnosti doby a tlaku udavače Svačiny. Dále Fritzen vypovídá, že za války mnohokrát pomohl Čechům a zatčeným, psal mnoho dopisů, ve kterých osvědčoval řádnost zatčených a vyšetřovaných, konkrétně Antonína Marka z Budiškovice, pana Černého z Dačic ad. Z německých představitelů a občanů se Fritzen negativně vyjadřoval o hostinském Ignáci Mattesovi a okresním hejtmanovi Zielkem. Na samotný závěr uvedl Robert Fritzen do výsledku toto: *„Vždy jsem mluvil s Čechem česky, zdravil ho česky a pouze když byl nějaký ten 200% Němec sebou, byl jsem nucen mluvit a zdravit jinak. Ve společnosti jsem přes to ale mluvil česky, když jsem věděl, že jest tam osoba, která německy nerozumí. Nejsm si žádného trestního činu vědom, jak jsem to již udal panu radovi Pelikánovi. Na případ se Svačinou jsem pana radu Pelikána již tehdy při zapisování upozornil. V kritické chvíli jsem se s mojí rodinou nevzdálil, poněvadž si právě žádného trestního*

činu nejsem vědom. Chtěl jsem začít nový život a stát se řádným občanem československé republiky, v které již i moji předkové žili.“⁹

Výslech hostinského Ignáce Mattese proběhl 1. 6. 1945 a je pod ním podepsán vrchní strážmistr Pěnička. Jednostránkový protokol je o mnoho konkrétnější než Fritzenova výpověď. Mattes neměl problém s příkrou výpovědí vůči Johannu Premovi. *„V roce 1938 dělal Prem českého patriota a já jsem mu vytknul, že nemůže dělati Čecha, když je Němec... K rolníku Premovi dojížděl hejtman Dr. Wildhage i Dr. Zielke, německé četnictvo z Telče, dále poručík něm. četnictva Gräbner, četník Utner, německá kriminální policie z Jihlavy, Gestapo z Jihlavy a úředníci u Oberlandratu z Jihlavy a členové strany NSDAP. Já sám jsem žil s Premem v dosti napjatém poměru.“* Mattes dále zmiňuje jakéhosi udavače Kadlece z Dačic, aniž ho nějak blíže určuje a přitom naznačuje jeho spojení (a spojení s udáními) s Johannem Premem. Z celého výslechu je cítit osobní zaujatost vůči Premovi, zvláště když Mattes zmiňuje, že ho Prem navíc poškodil o částku 8 000,- K. na nevyplacené náhradě za vyhynulé obilí...¹⁰

Poslední krátký výslech je pouze výpis ze záznamu Johanna Prema a je ze 4. 6. 1945. Vzhledem k jeho krátkosti nebude na škodu ocitovat tento protokol celý. *„Ke mně do bytu jezdil také častěji úředník Sicherheitsdienstu Wessely z Jihlavy, který mi sdělil, že má v Dačicích konfidenty a jmenoval přitom prap. Vosola, ředitele Zástěru, Wolfa ze Schüllerheimu a neznámého mi člověka z Vel. Pěčina. Nemohu určitě potvrditi, ale myslím, že ten člověk se jmenoval Vondrák a byl z Vel. Pěčina. Od bývalého správce Schüllerheimu vím, že byl ve spojení se stavitelem Veselým a jeho synem, dále s mladým Mollem z Dačic a nějakou služkou z Bilkova, které používal jako konfidenty. Tak se Wolf od nich dověděl, kdo v okresní budově odcizil záclony a učinil o tom udání kriminální policii v Jihlavě, do rukou asistenta Wenera. Potom věc vyšetřovala četnická stanice v Dačicích. Wolf se mi sám s touto věcí svěřil a tvrdil, že bude uvedených osob používati dále jako konfidentů.“*

⁹ Tamtéž.

¹⁰ Tamtéž.

*Domnívám se, že také mezi nimi mluvil i o řediteli Zástěrovi.*¹¹ Vzhledem k tomu, že jde o výpis, není pod tímto protokolem Prem podepsán, na rozdíl od protokolů s podpisy Fritzena a Mattese. Bohužel, nemáme v rukou celkový protokol Johanna Prema, tento výpis byl pořízen pouze z části, kde se hovoří o případných konfidentech. Samozřejmě je nutné brát v potaz, že tyto výsledky byly prováděny v dramatických dnech bezprostředně po konci války a pokud byli na straně „nových mocných“ nějací spolupracovníci s nacistickým režimem, ve výsledcích dačických německých exponentů jejich jména nenajdeme...

Místní národní výbor v Dačicích schválil odsun Němců po předchozí dohodě dne 6. června 1945 a ještě toho dne došlo k odvedení dačických Němců z místní Sokolovny za hranici. Čtyři výše zmínění významní exponenti válečného režimu byli ponecháni ve městě jako tzv. „rukojmní“. Měli pojistit skutečný odchod všech dačických Němců. Ještě téhož dne odpoledne je pak partyzáni vedli společně s českým rolníkem Laudátem z Dobrohoště k hranici a mezi Slavonicemi a Slavětínem všech pět mužů popravili. Jejich ostatky byly později vyzvednuty a pohřbeny na slavonickém hřbitově.

Kolem tohoto případu je stále mnoho nejasností. Objevily se i informace, že k jejich popravě došlo již v květnových dnech. Červnovému datu však napovídá několik poměrně průkazných materiálů. Jednak jsou to červnové výsledkové protokoly se zajištěnými Němci. Dalším dokumentem, který datum jejich smrti poměrně jasně posunuje do června, je rozkaz ONV Dačice s datem 6. června 1945, podle kterého měl poručík J. Dubský převzít z internačního tábora v Nové Říši lesního Arnošta Pittingera. Pod rozkazem je jméno tehdejšího předsedy ONV Dačice Josefa Codra...¹² Arnošt Pittinger se tedy ke dvěma dačickým Němcům a budišovskému Robertu Fritzenovi připojuje až 6. června 1945. Rolník Antonín Laudát byl přítom podle svědectví rodiny vyžádán dačickou Národní stráží bezpečnosti dne 4. 6. 1945, odváděl ho dačický strážmistr Stiborek, a to pod záminkou podání vysvětlení k protokolům

¹¹ Tamtéž.

¹² Tamtéž, karta 23/1, Zpravodajské oddělení ONV, 1945.

dačických Němců. Po odvedení z Dobrohoště do Dačic byl však zajištěn a posléze po dvou dnech připojen ke čtyřem německým „rukojmím“ a také on byl nakonec zavražděn.

Zvláštní postavou v této historii je osoba plk. Vladimíra Hobzy. Skutečností je, že to byl právě on, kdo velel „táborským partyzánům“ a divokému odsunu z okresu Dačice. Přímý důkaz o jeho osobním velení popravě patrně nezískáme nikdy, přestože je v této souvislosti zmiňován. Stejně tak je velice těžké prokazovat konkrétním dačickým osobám iniciování oné akce ve chvíli, kdy jsme zatím odkázáni pouze na nepřímé důkazy. Spekulace o zbavování se nepohodlných svědků kolaborace a spolupráce s gestapem ze strany některých dačických občanů zůstanou patrně ještě nějaký čas pouze spekulacemi. Jedním z nepřímých důkazů zůstává vyreklamování Arnošta Pittingera z Nové Říše přímo v den odsunu a popravy 6. 6. 1945. Toto vyreklamování jde z tehdejšího vedení ONV. K nepřímým důkazům patří i postoj oficiálních dačických míst k této události.

Zajímavé je totiž sledovat, jak se k celé akci tato oficiální místa staví, co o tom praví prameny. Dačická kronika s ledovým klidem konstatuje, že ve druhé polovině června byli z Dačic odsunuti Němci a zrádci. V následném seznamu najdeme i jména popravených (Prem, Pittinger), aniž by však byla jejich smrt v kronice jakkoliv zmíněna. Podle kroniky byli prostě odsunuti.¹³ Na druhé straně se k této kauze velice jasně staví zápisky farní kroniky dačického děkana Eduarda Rozmahela, který ve svých poznámkách z roku 1945 skutečně konstatuje popravu oněch pěti mužů. *„S.N.B. zajistila v žaláři všechny ony české obyvatele, o nichž se vědělo, že kolaborovali s Němci za doby okupace nebo hlásili se jako Němci. Byli zajištěni však někteří i zcela nevinně. Němci z Dačic v počtu asi 40 vyvezeni za hranice Rakous. Asi 5 Němců, kteří měli za okupace nějaké významnější řády a zvláště se exponovali pro Němce bylo blíže Slavonic partísány zastřeleno a na místě blízko Slavětína pochováno. Jsou to Prem Jan, místní gauleiter, rolník v Dačicích, Kapetova ul., Vospěl Josef, četnický strážmistr v Dačicích,*

¹³ Městské muzeum a galerie v Dačicích, Kronika města Dačic, II. díl.

býv. legionář hlásil se za Němce, Laudát Ant., rolník v Dobrohošti, snad měl udávat, Pittinger Arnošt, lesmistr v Šašovicích, obegauleiter, měl za manželku dceru zdejšího měšťana Schrotze, konečně Fritzena, lesmistr v Budiškovcích, obergaleiter.¹⁴

Pokrytečtější způsob zvolil ONV v Dačicích, který podal počátkem října 1945 formální dotaz na plukovníka Hobzu. Citujme zápis z 2. 10. 1945. „*Příslušné velitelství plukovníka Hobzy, které provádělo odsun Němců ze Slavonicka začátkem června tohoto roku, buď požádáno o písemné sdělení, kde se nalézají t. č. zajištění Němci (Pittinger, Fritzen, Prem a Vosol) a jeden udavač Čech (Laudát), kteří byli vojenskou asistencí odvezení z tábora zajištěných v Dačicích neznámo kam.*“¹⁵ Vzhledem k tomu, že se o jejich tragickém konci bez jakékoli pochybnosti vědělo, zdá se být tento dotaz přinejmenším poněkud zvláštní a řadí se k dalším nepřímým důkazům, neboť tento dotaz svádí k domněnce, že si jím snažili místní představitelé pojistit alibi. Odpověď (tehdy již brigádního generála) Hobzy přišla obratem ještě v říjnu 1945 a konstatovala odsun dotčených do Rakouska. ONV poté vzal v listopadu toto vyjádření na vědomí a celá kauza pro něj skončila. „*Vzata na vědomí zpráva brig. generála Vladimíra Hobzy ve věci zjištění pobytu čtyř zajištěných Němců a jednoho Čecha, odvedených svého času vojenskou asistencí ze zajišťovacího tábora v Dačicích a jejichž pobyt jest dosud neznám.*“¹⁶ K události se vyjadřuje v rámci souhrnu událostí i dačická SNB v padesátých letech a rovněž v tomto dokumentu se operuje tím, že dotčení jsou nezvěstní... „*Z příslušníků bývalého četnictva zradil zde a za okupace přihlásil se k německé národnosti prap. Bohumil Vosol, bývalý legionář z první světové války. Tento byl pak v tyto revoluční dny odveden se 3 Němci a jedním zrádcem českého národa z Dačic partyzánskou skupinou a je od té doby nezvěstný.*“¹⁷

V rámci exekuce je u českého zavražděného rolníka Laudáta zmíněno v zápise ONV i materiálu SNB, že šlo o zrádce a udavače.

¹⁴ Římskokatolická fara Dačice, Farní kronika, rok 1945.

¹⁵ SOkA J. Hradec, fond ONV Dačice, kniha č. 1 - Zastupitelstvo ONV 1945 – 1948, 2. 10. 1945.

¹⁶ Tamtéž, kniha č. 2 - rada ONV 1945 – 1946.

¹⁷ Moravský zemský archiv Brno, fond Památník SNB – okres Dačice

Nemáme pro tato tvrzení jakýkoliv důkaz. Navíc ohledně této osoby máme naopak k dispozici dokument, který hovoří o něčem jiném. Jde i dopis, v němž děkují tři říčanští muži (Velíšek, Vejdělek, Rýdl) právě rolníku Laudátovi za obětavou pomoc během války, kdy působili jako partyzáni v odboji. Dopis je dnes v majetku rodiny Laudátovy a na jeho rubu je záznam soudní kanceláře okresního soudu v Dačicích ze dne 4. 2. 1946.¹⁸ Tehdy se objevila snaha po objasnění celého případu, která však brzy zapadla do ztracena. Definitivní oficiální záznam o vraždě máme poté ze 17. 1. 1956, kdy vydává Lidový soud v Dačicích vyhlášku, ve které zahajuje řízení o důkazu smrti nezvěstného Antonína Laudáta. V rámci líčení okolností případu sděluje soudní zápis: „*Antonín Laudát byl po osvobození zajištěn v Dačicích. Dne 6. 6. 1945 byl ještě spolu s dalšími vydán ze zajišťovací vazby partyzánům ze skupiny Taboritů a podle výsledku šetření téhož dne byl v lese u Slavětína zastřelen.*“¹⁹

Ať již se nám ve světle nejnovějších materiálů daří alespoň poodkrývat tehdejší události, nemáme v ruce stoprocentní doklad o iniciování akce. V každém případě šlo tehdy o promyšlenou vraždu, čemuž důkazy nasvědčují dostatečně jasně. My můžeme dnes pouze doufat, že archivní prameny, ať již oficiálních institucí či rodinných archivů, přinesou ještě další nové materiály, které celou kauzu zakončí poněkud jasnějším způsobem. Jakkoliv se totiž po desetiletí zdálo, že se v tomto případě práce historiků nepohne dále, stále se objevují střípky do mozaiky tehdejších událostí. Neztrácejme proto naději ani padesát let po konci války...

¹⁸ Archiv autora.

¹⁹ Tamtéž.